

обращается и Г. Уолпол: в первом предисловии к своему роману он выдал собственное сочинение за перевод якобы найденной в библиотеке старинной рукописи и только во втором предисловии, которое было написано через несколько лет, признал своё авторство.

Итак, классический готический роман XVIII века с его особой атмосферой тайны и ужаса, присутствием в сюжете инфернальных, ирреальных сил и пограничным хронотопом представляется своеобразным инвариантом готического жанра, получившим дальнейшее развитие в творчестве писателей более позднего времени. У последователей Г. Уолпола и А. Радклиф дивергенция этих жанровых констант со временем усиливается, обуславливая появление и развитие различных ветвей готической литературы (разновидностей массовой беллетристики): уже к концу XIX века готическая склонность к суевериям предстаёт не как примета средневекового мировоззрения, а как трансисторическое свойство психологии личности. Именно такое исследование тёмных, заповедных глубин человеческого сознания утверждается в готической литературе XX и XXI веков.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Вацура В.Э. Готический роман в России. – М.: НЛЮ, 2002. – 543 с.
2. Горохов П.А. Герои и антигерои английской готической прозы // Вестн. Оренбург. гос. ун-та. – Оренбург, 2005. – № 11. – С. 23-31.
3. Готический рассказ XIX – XX веков: антология. – М.: Эксмо, 2009. – 736 с.
4. Готический роман. – М.: Эксмо, 2007. – 736 с.
5. Григорьева Е.В. Средневековый архитектурный колорит и его роль в пространственно-временной организации "готического" романа // Литература в диалоге культур. – Ростов н/Д., 2003. – С. 66-72.
6. Заломкина Г.В. Поэтика пространства и времени в готическом сюжете / Самар. гос. ун-т. – Самара, 2006. – 227 с.
7. Ковалькова Т.М. Готический канон в английской литературе второй половины XIX – начала XX вв // Филологич. заметки. 2002. – Саранск, 2002. – С. 50-54.
8. Лимборський І. Західноєвропейський готичний роман і українська література // Всесвіт. – Київ, 1998. – N 5/6. – С.157-162.
9. Напцок Б.Р. Типология жанра английского "готического" романа XVIII в. // Филол. вестн. – Майкоп, 2002. – N 4. – С.40-52.
10. Полякова А.А. Готический роман: Жанровый канон и типологические разновидности // Судьба жанра в литературном процессе. – Иркутск, 2005. – Вып. 2. – С.145-156.
11. Скобелева Е.В. "Готическая" героиня – прекрасная и... страшная? // Вопр. филологии = J. of philology. – М., 2007. – № 1. – С. 99-102.
12. Тютюнник И.А. Категория "готического" в английской литературе XVIII века // Вопросы романо-германской филологии. – Киров, 2006. – Вып. 4. – С.90-96
13. Kilgour M. The rise of the Gothic novel. – L.; N.Y.: Routledge, 1995. – 280 p.
14. Napier E.R. The failure of Gothic: Problems of disjunction in an 18th-cent. lit. form. – Oxford: Clarendon press, 1987. – 165 p.
15. Simpson M.S. The Russian Gothic novel and its British antecedents. – Columbus (OH), 1986. – 110 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Сергій Тузов – доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури та компаративістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: типологія літературного процесу.

Інна Тузова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: класична англійська і американська література.

ЛІТЕРАТУРА ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ У НІМЕЧЧИНІ

Болеслав КУЧИНСЬКИЙ (Кіровоград, Україна)

У статті коротко аналізується німецька література доби Відродження – творчість Себастьяна Бранта, Ульріха фон Гуттена та Ганса Сакса.

The paper overviews the main tendencies of the German literature in the epoch of Renaissance as reflected in the writings by Sebastian Brant, Ulrich von Gutten and Hans Saks.

Протягом більш як двох століть, з середини XIV ст. до початку XVII ст., у країнах Західної Європи відбувався процес поступової кризи й розпаду феодалізму, зумовлений переходом європейського суспільства до нової соціально-економічної формації. Цей період відомий в історії під назвою доби Відродження, або Ренесансу.

Відродження – це час первісного накопичення капіталу, ліквідації феодальної анархії, виникнення великих централізованих держав, формування націй та національних культур, бурхливого розвитку наук та виробничих сил.

Видатні люди цієї доби називали себе гуманістами, підкреслюючи тим самим суто світський характер своєї діяльності, спрямований на боротьбу за земне щастя людини.

Середньовічному аскетизмові та схоластиці гуманісти протиставляли «життєрадісне вільнодумство» й «відкриття миру й людини» (Гете).

У XV–XVI ст. «Священна Римська імперія німецької нації» залишалась в політичному відношенні роздробленою країною. Володарі окремих німецьких земель якнайменше думали про державне об'єднання Німеччини й розвиток її економіки та культури; вони, навпаки, планомірно й цілком свідомо проводили політику децентралізації країни, свідомо заважаючи спробам деяких імператорів хоч якоюсь мірою стримати їхнє свавілля.

У Німеччині панував феодальний спосіб виробництва, більшість населення становило змучене й суцільно неписьменне селянство. Спільного внутрішнього ринку в Німеччині не було, темпи розвитку й економічні інтереси різних її частин не збігалися. Цивілізація в країні зосереджувалась навколо окремих промислових та торговельних центрів, найбільші з яких знаходились на півдні Німеччини (Аугсбург, Нюрнберг, Ульм). Саме завдяки цим містам до Німеччини потрапили ранні гуманістичні віяння з Італії.

Ідеї гуманізму були співзвучними опозиційним настроям німецького бюргерства, з рядів якого вийшли майже всі діячі німецького Відродження. Особливості німецького гуманізму визначалися специфікою розвитку опозиційних настроїв, що на початку XVI ст. охопили майже всі верстви німецького суспільства.

На відміну від італійського, англійського, французького та іспанського гуманізму, німецький гуманізм не породив поетів, прозаїків та драматургів світового значення. У Німеччині доби Відродження не було жодного письменника, якого можна було б хоч якоюсь мірою порівняти з Данте й Рабле, Шекспіром і Сервантесом. Вплив навіть найвидатніших німецьких письменників цього часу зрідка виходив за межі самої Німеччини. Справжніми титанами німецького Відродження були не письменники, а такі великі художники, як Альбрехт Дюрер та Ганс Гольбейн Молодший, чиї твори назавжди увійшли до золотого фонду світового мистецтва.

Серед письменників-гуманістів, які відіграли велику роль у розвитку німецької літератури, слід особливо виділити Себастьяна Бранта, Ульріха фон Гутгена і Ганса Сакса. Величезне значення у формуванні гуманізму, духовного життя й політичної думки німецького Відродження мала діяльність Йоганна Рейхлінга, Велібальда Піркхеймера, Мартіна Лютера і Томаса Мюнцера. Унікальне місце в культурі німецького Відродження посідали так звані народні книги.

У 1494 р. у Базелі з'явилось перше видання сатирико-дидактичної поетичної книги «Корабель дурнів», автором якої був уроженець Страсбурга, професор Базельського університету, а пізніше канцлер «вільного» імперського міста Страсбурга Себастьян Брант, один із зачинателів німецької гуманістичної літератури. Його книга мала великий успіх у Німеччині і викликала значний інтерес за її межами, справивши безперечний вплив на сатиру Еразма Роттердамського.

Юрист і філолог, педагог і письменник – Себастьян Брант був людиною широкої ерудиції, вільно володів латинською та давньогрецькою мовами, добре знав античну й вітчизняну літературу. Особливо приваблювала Бранта німецька середньовічна міська сатира, зокрема твори Фрейданка (перша половина XII ст.), поета-сатирика, автора збірки віршованих висловлювань «Розуміння», в якій послідовно викривається католицьке духовенство і папський Рим. На відміну від більшості німецьких гуманістів, які писали свої твори латинською мовою, С. Брант вважав за потрібне звертатися до народу його мовою, перетворити художню літературу на загальний здобуток. «Корабель дурнів» він свідомо стилізував у дусі німецької середньовічної сатири, щоправда, помітно поступаючись Фрейданку у плані суто соціальної критики.

Себастьян Брант зовсім не був справжнім вільнодумцем. У його «Кораблі дурнів» повно міщанських сентенцій, які, безперечно, чимало сприяли успіху книги в бюргерських колах [1: 278].

І все ж С. Брант написав досить сміливий і справді гуманістичний твір, де реалістично відбито прагнення й сподівання широких мас. Композиція книги цілком оригінальна. С. Брант збирає натовп дурнів та дурак (що втілюють у собі різні людські вади) на великому кораблі, який має відвезти їх до Наррагонії – країни дурнів. С. Брант одразу ж дає відчути,

що зовсім не всі дурні відпливають з Німеччини саме туди. «Усі вулиці й провулки заповнені дурнями, – пише він. – Світ живе у нічному мороці, затопившись у гріхах». Глупота скрізь «править бал». Кого тільки немає на кораблі дурнів – тут і астрологи, і алхіміки, й шукачі скарбів, склочники та базіки, заздрісники та ледарі, хабарники та розпусники й рогоносці, модники й модниці, злі та неохайні жінки тощо.

Головною вадою сучасності, що веде до розвалу держави й занепаду усіх державних станів, С. Брант вважає загальний егоїзм, коли особисті інтереси ставляться понад державні.

«Того, хто не цінує загальної користі як своєї власної, вважаю я суцільним дурнем, бо особисте є невіддільним від загального», – каже С. Брант. Цю ваду письменник нерозривно пов'язує з паном Пфенінгом (грошова одиниця) – користолобством та здирництвом, що позбавляють суспільство честі й дружби, любові та солідарності. Все на світі, говорить С. Брант, продається за золото, яке калічить розум і думку людей, робить їх взаємоворогами, породжує у світі нескінченний ланцюг злочинів. І С. Бранту приходить на пам'ять давня легенда про Золотий вік, коли ніхто не думав про гроші, коли все було спільним, і доброзичливість панувала серед людей, бо кожен був задоволений найпростішим та найнеобхіднішим. У зв'язку з цим німецький поет розвиває свою філософію історії. За С. Брантом, мужня бідність є початком державного устрою, вона була будівельницею міст, творцем мистецтв та ремесел [2: 212].

С. Брант свідомо вихваляє бідність і наводить приклади її благородних виявів в античній історії з метою засудження німецьких князів, чиїми діями керує жадова збагачення, внаслідок чого країна залишається бідною і роздробленою. С. Бранта серйозно хвилює загроза турецького вторгнення, яка нависла над країною; він не вірить, що німецькі князі, що гризуться між собою, зуміють протистояти йому. Як і кожний видатний письменник, С. Брант умів розрізнити в подіях сучасності прикмети майбутнього, він відчував наближення великих і катастрофічних змін у німецькому житті, наближення Реформації.

«Кораблик святого Петра сильно хитається, я боюсь якби ж то він не потонує; хвилі сильно б'ють по ньому, буде велика буря й безліч горя», – писав він.

«Корабель дурнів» справив помітний вплив на творчість, успіх видатних письменників німецького Відродження, зокрема Ульріха фон Гуттена та Ганса Сакса.

Однією з найяскравіших та самобутніх постатей серед німецьких гуманістів доби відродження був і Ульріх фон Гуттен – талановитий публіцист і сатирик, який писав переважно латинською мовою.

Рано уславившись у колах німецьких гуманістів своєю дидактичною латинською поемою «Про мистецтво поезії» (1510) та численними віршами, Ульріх фон Гуттен здобув ім'я у самій Німеччині і за її межами завдяки своїм дошкульним памфлетам, що викривали герцога Ульріха Вюртемберзького – одного з найогидніших правителів тодішньої Німеччини.

До найкращих творів Гуттена належать: діалоги «Лихоманка», «Вадиск, або Римська трійця», «Спостерігачі», «Розбійники», вірші «Скарга та застереження проти непомірного нехристиянського насилля папи й не духовного духівництва» та «Скарга вільних міст німецького народу». Діалоги «Лихоманка I» і «Лихоманка II» висміюють обжерливість, невігластво, пиху та аморальність католицького духовенства, що витягає з кишень німецьких громадян золото начебто для війни з турками, а насправді – для власних розваг. Найвідоміший з діалогів Гуттена – «Вадиск, або Римська трійця» – повністю присвячено викриттю папської курії. Він завершується заклик до німців – нарешті взятися до зброї і назавжди скинути з себе ганебний гніт папської тиранії. Ульріх фон Гуттен увійшов до свідомості німецького народу як символ справжнього патріотизму, борець проти церковного і князівського деспотизму.

Видатним німецьким поетом і драматургом доби Відродження був також Ганс Сакс, який протягом багатьох десятиліть очолював школу нюрнберзьких мейстерзінгерів (школа німецьких поетів XIV–XVI ст.).

Ганс Сакс був різножанровим і плодотворним письменником, він написав понад 6000 творів, сюжети яких брав з навколишньої дійсності та різноманітніших літературних джерел, значно розширивши тим самим діапазон мейстерзанга, колись майже обмеженого релігійною

тематикою. Найбільшу славу Г. Саксу принесли його знамениті фастнахтшпілі – невеликі побутові дидактичні комедії, призначені для вистав у дні популярного свята – Масляної.

Протягом усього XVI ст. Ганс Сакс був ледь не найпопулярнішим та улюбленишим німецьким письменником серед простого народу, його твори витримали багато видань у вигляді окремих листівок, і у формі солідних збірок. Проте у XVII – більшій частині XVIII ст. творчість Сакса було забуто. Інтерес до нього у самій Німеччині відродився лише в останній чверті XVIII ст. завдяки молодому Й.-В. Гете та його друзям – штурмерам (представники німецького літературного руху другої половини XVIII ст.). Згадуючи в «Поезії і правді» про початок свого літературного шляху та творчі пошуки молодих прогресивних письменників тих часів, Й.-В. Гете писав: «Ганс Сакс, справжній майстер поезії, був до нас ближче всіх. Це був справжній талант, щоправда не лицар, і не придворний, як ті (Гете мав на увазі міннезінгерів), а просто бюргер, яким могли похвалитися і ми. Його дидактичний реалізм подобався нам, і ми часто-густо користувалися його легким ритмом, його зручною формою. Ця форма видавалася нам вельми придатною для поезії кожного дня, а така поезія була нам потрібна щоденно» [1: 278].

Належачи до заможного бюргерства, живучи у вільному Нюрнберзі (що мав власний міський уряд і був підпорядкований безпосередньо імператорові, який дуже рідко втручався у міські справи), Г. Сакс порівняно рідко звертався до політичних проблем, хоч і вболівав душею за роздроблену Німеччину, котру роздирали феодалні міжусобиці («Достославна розмова богів щодо розладу, який панує в Римській імперії», 1544). У великому алегоричному вірші «Віттенбергський соловей» (1523) Г. Сакс палко вітав виступ Мартіна Лютера. Він був переконаним прихильником церковної Реформації у її поміркованій бюргерській формі.

У багатьох своїх веселих та дотепних фастнахтшпілях і шванках Г. Сакс з обуренням говорив про лицемірство, жадібність та аморальність католицького духовництва, слідом за Брантом і Гутеном неодноразово різко засуджував користолюбство й скнарність купців і лихварів («Користолюбство – лютий звір», 1527) дошкульно висміював усіляких дармоїдів та нероб («Країна молочних річок і кисільних берегів», 1530).

Ганс Сакс був натхненним та наполегливим співцем праці, в якій вбачав головну мету й головну основу людського життя. Ідеалом для Г. Сакса завжди залишався чесний і добropорядний трудівник, справжній майстер своєї справи, відкритий і добрий, що неодмінно прагнув нових і нових знань, усе більшого вдосконалення своєї майстерності.

Корисна праця, знання, майстерно зроблені речі були для Г. Сакса джерелом поетичного натхнення, темами його численних художніх творів. Набуваючи знань шляхом посиленої і постійної самоосвіти, Г. Сакс ділився ними з читачами, справедливо вважаючи, що головною метою народної літератури є виховання високих морально-етичних уявлень, прилучення до нових знань, зокрема, до любові, до праці.

Гарячий патріот Німеччини, а ще більше рідного Нюрнберга, Г. Сакс з любов'ю та вдячністю, просто й образно розповів про творців великої й самобутньої німецької міської культури. У великому вірші «Похвальне слово місту Нюрнбергові» (1530) він з гордістю та любов'ю описує рідне місто, його вулиці і провулки, прикрашені старовинними будівлями з вигадливими баштами, водограї та мости, оздоблені мармуром та гранітом колодязі, баштові годинники; розповідає про мешканців міста – «хитромудрих майстрів», умілих у кожній справі; про «друкарство, живопис та скульптуру, подібних до яких немає в інших країнах»; він малює галасливі й пишні ярмарки; характеризує навіть санітарний та господарський стан міста.

В іншому, подібному за жанром вірші «Усе домашнє начиння, чисельністю у триста предметів» (1544) він так само любовно й детально описує свій власний будинок, увесь спосіб життя якого уявляється йому ідеалом сімейного затишку й комфорту, що їх досягнуто працею й старанням усіх членів родини, їхньою акуратністю та бережливим ставленням до кожної речі й повагою один до одного. Г. Сакс виявляв надзвичайну винахідливість у трактуванні всіляких комічних ситуацій, запозичених ним з різних літературних джерел, або просто помічених у навколишньому житті. Дивує вміння письменника огорнути все, про що він розповідає, м'яким і ненав'язливим, суто батьківським повчанням. Особливої

майстерності та справжнього «демократичного реалізму» (за визначенням Гете) Г. Сакс досягав у своїх численних шпрухах (від нім. «вислів»), шванках та фастнахтшпілях, що в цілому становлять своєрідну художню енциклопедію народного побуту тих часів. Як джерело етнографічних та культурно-історичних відомостей ці його твори важко переоцінити. Завдяки своїй винятковій спостережливості та вмінню виділяти головне від другорядного Г. Сакс створив величезну галерею типів своїх сучасників, не залишивши поза увагою жодного суспільного прошарку, жодної професії, жодного віку. Майже до всіх своїх персонажів він ставився з незмінною доброзичливістю.

«Сатира Г. Сакса», – писав Б.І. Пуришев, – «позбавлена руйнівної сили й злості, він вірить у силу доброї дидактики, хоча й не переоцінює можливостей людства, яке завжди виступає у нього у скромному мешканці напівсередньої Німеччини XVI ст. Добре орієнтуючись у всіх недоліках своїх співвітчизників, він з м'яким гумором розповідає про їхні вчинки, витівки, сповнені жвавості й непідробної веселості» [2: 316].

Поряд з реальними людьми у його шванках діють казкові персонажі, запозичені з фольклору і християнської міфології, але всі вони неодмінно наділені живими рисами його безпосередніх сучасників («Святий Петро з козою», «Кравець із прапором», «Святий Петро і ландскнехти», «Сатана більше не пускає до пекла ландскнехтів» тощо).

Надзвичайною сюжетною різноманітністю, іскристим оптимізмом, справжнім народним гумором і мудрістю позначені й найвідоміші фастнахтшпілі Г. Сакса («Селянин і злодій, що вкрав корову», «Вкрадена свиня», «Фюнзингенський конокрад», «Стара звідня і піп», «Про те, як ревнивець сповідав свою жінку», «Ненажерлива жадоба», «Школяр у раю» тощо).

У знаменитому фастнахтшпілі «Школяр у раю» Г. Сакс розповідає, наприклад про шахрая – школяра, який обманює довірливу селянку, пообіцявши їй відвідати у раю її покійного чоловіка і передати йому там окулючок з одягом та грішми, щоб «померлий ні в чому не знав нестатків». Коли про це дізнався другий чоловік наївної селянки, він з гнівною лайкою мчить на жвавому скакуні, щоб наздогнати школяра, але той обманює і його, відбирає у нього коня й зникає. Зніяковілому селянинові доводиться викручуватись перед жінкою, говорити їй, ніби він тимчасово позичив коня школяреві, щоб той швидше досяг райської обителі.

Унікальним явищем літератури європейського Відродження були німецькі народні книги. Вони поширились у Німеччині з часів запровадження книгодрукування Йоганном Гуттенбергом, але особливої популярності набули у XVI столітті.

З чисельних німецьких народних книг («Прекрасна Мелузіна», «Понт і Сідонія», «Трістан та Ізольда», «Прекрасна Магелона», «Сказання про Рогового Зігфріда», «Герцог Ернст», «Гайманові діти», «Історія про маленького Мука», «Про Фортуната та його гаманець, а також про чудесний капелюшок», «Соломон і Маркольф», «Піп з Каленберга» та ін.) у Західній Європі найпопулярнішими були «Цікава книга про Тіля Ейленшпігеля» (1500), «Історія доктора Фауста» (1587) та «Шільдбюргери» (1598).

Гуманісти доби Відродження внесли свій внесок у справу оновлення німецького життя. Вони заклали основи нової, звільненої від схоластичних пут освіти, знайомили Німеччину з чудовими творами античної та італійської ренесансної літератури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гете Й.-В. Соб. соч.: В 13т. – М., 1937. – Т.10. – С. 278.
2. История немецкой литературы. – Т.1. – С. 210, 212, 316.
3. Прокаев Ф.І., Кучинський Б.В., Булаховська Ю.Л., Долганов І.В. Зарубіжна література ранніх епох. – К.: «Вища школа». – 1994. – 405 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Болеслав Кучинський – кандидат філологічних наук, доктор філософії у філологічних науках, професор, завідувач кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: німецька філологія, зарубіжна література.